

Анотація. В даній статті розглянуто проблему виховання толерантності особистості в філософському, психологічному, педагогічному аспектах. Визначено, що дослідники підкреслили важливість виховання в особистості загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей, а саме взаємопорозуміння, взаємодопомоги, терпимість, благо, добро, гуманізм.

Ключові слова: толерантність, гуманізм, інтолерантність, особистість, морально-духовні цінності.

Abstract. This article discusses the problem of education of personality tolerance in philosophical, psychological, pedagogical aspects. It is determined that the researchers emphasized the importance of educating in the personality universal human and national moral and spiritual values, namely mutual understanding, mutual assistance, tolerance, blessing, goodness, humanism.

Key words: tolerance, humanism, intolerance, personality, moral and spiritual values.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сулятицька Т. Феномен толерантності в історичному дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Випуск 539–540. Філософія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. С. 35–38.
2. Асмолов А. Г. На пути к толерантному сознанию. М.: Смысл, 2000. 255 с.
3. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. № 11. С. 46–54.
4. Декларація принципів толерантності (прийнята 16 листопада, 1995 р.): URL: <http://www.tolerance.org.md/rom/docs/decl u.htm>
5. Петрицкий В. А. Толерантность – универсальный этический принцип. – СПб., 1993. – С. 43–47.
6. Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Жить в мире с собой и другими: тренинг толерантности для подростков. М.: Генезис, 2001. 112 с.
7. Орлов Ю. М. Обида. Вина. 5-е изд. М.: Слайдинг, 2004. 96 с.
8. Пісоцький В. Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди. *Людина і світ*. 1999. № 10. С. 49–51.
9. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 670 с.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані пед. твори: у 5-ти т. К.: Радянська школа, 1977. Т. 4. 1977. 638 с.

УДК 378.147:37.013

РОЛЬ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

М. О. Рогова, І. М. Зарішняк

Анотація. У дослідженні розглянуто роль асистентської практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх викладачів. Проаналізовано підходи до тлумачення поняття «педагогічна практика». Виявлено сучасні методи підготовки майбутніх викладачів для формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Простежено та схарактеризовано фактори, які впливають на формування стилю педагогічного спілкування під час асистентської практики. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування описового, системно-структурного та соціологічного методів.

Ключові слова: асистентська практика, індивідуальний стиль, педагогічна взаємодія, педагогічна діяльність, педагогічне спілкування.

Вступ. Згідно зі статтею 51 Закону України «Про вищу освіту» [1] практична підготовка, одним із різновидів якої є асистентська практика студентів СО «Магістратура», посідає чільне місце в системі професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації. Асистентська практика є складовою частиною наскрізної практичної підготовки магістрів. Серед основних завдань такої підготовки - набуття досвіду викладацької професійної діяльності. Попри важливість такого виду практичної підготовки, у літературі відсутнє ґрунтовне обґрунтування ролі асистентської практики у формуванні педагогічного спілкування майбутніх викладачів, зокрема вибудовуванні траєкторії індивідуального стилю спілкування «викладач-студент».

Вивченням проблем практичної підготовки студентів магістратури досліджували такі вчені: О. Абдуліна, П. Блонський, Л. Бориков, Н. Гайдук, С. Дворецький, Н. Дудник, Л. Клос, К. Коджаспіров, Л. Козак, Ю. Красильник, Н. Максимова, І. Мигович, Ш. Рамон, П. Решетников, А. Саврасова, С. Саррі, В. Симонов, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, Є. Швець. Різним видам педагогічної практики, зокрема формуванню стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови під час педагогічної практики присвячено роботи Н. Добіжі, підготовку під час педагогічної практики майбутнього класного керівника вивчає В. Підгурська, як невід'ємну складову підготовки майбутнього керівника освітнього закладу педагогічну практику розглядає В. Берека. Цікаво, що незважаючи на численну кількість наукових праць і досліджень, роль асистентської практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування досліджено недостатньо.

Тож недостатня вивченість цього питання у наукових джерелах і практична значущість зумовила нас дослідити роль асистентської практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх викладачів.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування вагомості асистентської практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх викладачів.

Основний розділ. Під час практики в студентів формуються необхідні професійні навички, уміння, способи організації спілкування, з'являється досвід практичної діяльності, удосконалюється особистісний стиль викладання. Зокрема на роль педагогічної практики у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування вказує у своєму дослідженні Н. Добіжа. Авторка наголошує на тому, що педагогічна практика є складовою нормативного компоненту змісту освіти, а вміння налагоджувати міжособистісні контакти, долати бар'єри у спілкуванні, здійснювати вербальні й невербальні впливи під час педагогічної взаємодії є ключовими складовими компетентностей сучасного викладача. Окрім того, підтримуємо повністю думку авторки про те, що під час практики відшліфовуються комунікативні уміння, формується індивідуальний стиль спілкування, апробуються педагогічні здібності майбутнього викладача [2, с. 6].

С. Гончаренко зауважує: «Педагогічна практика – в Україні обов'язкова складова навчального процесу педагогічних інститутів, університетів, педагогічних училищ, інститутів вдосконалення учителів, інститутів післядипломної освіти, яка передбачає професійну підготовку педагогічних кадрів і підвищення їхньої кваліфікації. На педагогічну практику відводиться час у навчальному плані з урахуванням специфіки навчального закладу. Вона має на меті навчити студентів творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання й практичні навички, набуті у процесі вивчення педагогіки, психології, окремих методик і спеціальних дисциплін, застосовувати їх на практиці, а також виховувати у студентів інтерес до педагогічної роботи, виробляти практичні педагогічні навички» [3, с. 252].

У В. Береки читаємо наступне визначення асистентської практики: «невід'ємна частина психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутнього фахівця, під час якої здобуваються практичні вміння і навички» [4, с. 8].

Звернімося до визначення Л. Кацової, яка зазначає: «педагогічна практика – оволодіння майбутніми педагогами формами, засобами, методами, технологіями організації, навчання та виховання в різних типах освітньо-виховних закладів, практичне розв'язання дидактичних та методологічних завдань, закріплення умінь педагогічної діяльності на основі безпосередньої участі в навчально-виховному процесі» [5, с. 47].

Цікавою є думка В. Підгурської, яка стверджує, що педагогічна практика – це сприятливе середовище для формування комунікативних професійних умінь майбутніх педагогів. Саме ці уміння сприяють становленню індивідуального стилю педагогічного спілкування [6, с. 7].

У Донецькому національному університеті імені Василя Стуса асистентська практика є складовим елементом дисциплін освітніх програм «Прикладна лінгвістика», «Інтелектуальні інформаційні технології», «Хімія», «Біохімія», «Аналітична хімія»,

«Біологія», «Екологія», «Англійська та друга іноземна мови та літератури (переклад включно)» ступеня освіти «Магістр».

Одним із завдань практичної підготовки майбутніх викладачів є формування основних професійних умінь і навичок, що необхідні для організації взаємодії і спілкування в педагогічному процесі та розвиток здібностей самореалізації, формування власного стилю педагогічної діяльності та потреби у професійному саморозвитку. У змісті практичної підготовки магістра є формування професійних вмінь і навичок педагогічного спілкування. Зокрема, елементами календарного плану здобувача є «формування і розвиток навичок педагогічного спілкування з викладачами та студентами» [7, с. 9], а серед теоретичних і практичних проблем індивідуального пошуку магістрантів під час асистентської практики зазначено питання як основних складників культури педагогічного спілкування, ораторської майстерності викладача, дослідження особливостей педагогічної техніки і педагогічного такту, так і здійснення порівняльного аналізу стилів педагогічного спілкування викладачів [7, с. 11].

Варто також зазначити, що під час залучення студентів до асистентської практики можуть виникати певні труднощі, відповідно їх треба проаналізувати та усунути. В. Багрій, Н. Добіжа, В. Олійник, О. Чепка у своїх працях неодноразово наголошують, що одним із вагомих труднощів є низький рівень сформованості індивідуального стилю педагогічного спілкування [8; 9; 10; 11].

На нашу думку, самоаналіз та усвідомлення власної ефективності можливі тільки за умови включення майбутніх викладачів у реальний навчальний процес. Майбутні викладачі спостерігають за різними видами навчальних занять, аналізують відвідані заняття викладачів зі свого фаху, звертають увагу на індивідуальний стиль педагогічного спілкування викладача.

Під час асистентської практики студент самостійно моделює та проводить навчальні пари, у цей момент формується індивідуальний стиль педагогічної діяльності, а відповідно – індивідуальний стиль педагогічного спілкування, творче мислення, вироблення власних методів праці зі студентами, потреба в самоствердженні та самореалізації. Асистентська практика дасть можливість впевнитися, чи є бажання під час спілкування займатися науково-педагогічною діяльністю. Аналіз проведених занять допоможе виявити труднощі педагогічного спілкування та виявити особливості індивідуального стилю педагогічного спілкування. Асистентська практика допомагає, на нашу думку, розкрити особистісний потенціал майбутнього викладача й оцінити чи ефективним є стиль його взаємодії під час спілкування зі студентами. Зокрема автори, що досліджують проблему індивідуального стилю педагогічного спілкування, рекомендують використовувати арсенал сучасних методів підготовки майбутніх викладачів для формування індивідуального стилю педагогічного спілкування, зокрема технології коучингу [11, с. 67], комп'ютерний метод (програма-тренажер «Твори себе сам» [11, с. 85], тренінг [11, с. 101].

Під час практики на стиль педагогічного спілкування впливає як специфіка та закономірності педагогічної діяльності, так і вікові та індивідуальні особливості студентів. Практикант повинен враховувати, по-перше, вік (1–4 курси), стать, інтереси кожного студента, особливості академічної групи студентів, зокрема стадія її розвитку, вимоги, які висувають керівники практики. По-друге, на формування стилю педагогічного спілкування під час асистентської практики впливають рівень педагогічної культури й особистісні якості практиканта, індивідуальні особливості його особистості, зокрема комунікативні здібності й тип темпераменту.

Наприклад, перед студентом-філологом постають нові завдання: продумувати мовні ситуації, імпровізувати у ході бесіди на задані теми, влучно застосовувати стилістичні, фонетичні, лексико-фразеологічні прийоми відповідно до ситуації, що виникла в аудиторії. Великого значення у педагогічному спілкуванні приділяють імпровізації. Тому студент-практикант повинен вести себе невимушено у ситуаціях педагогічної взаємодії зі студентами і за необхідності використовувати творче мислення, імпровізуючи. Керівник практики аналізує та зауважує, схиляє до самоаналізу спроби організації педагогічного

спілкування: наскільки влучно, «яскраво та чисто» висловлено власні думки як в усному, так і в писемному мовленні, який рівень взаєморозуміння зі студентами панує в навчальній аудиторії.

Висновки. Тож усвідомлення та самоаналіз власного індивідуального стилю спілкування можливе лише за умови включення магістрантів у реальний процес навчання під час асистентської практики. На нашу думку, розвинути досліджуване утворення можливо шляхом практичного досвіду педагогічного спілкування через самоаналіз, педагогічну рефлексію та самореалізацію.

Аннотація. В исследовании рассмотрено роль ассистентской практики в формировании индивидуального стиля педагогического общения будущих преподавателей. Проанализированы подходы к толкованию понятия «педагогическая практика». Выявлены современные методы подготовки будущих преподавателей для формирования индивидуального стиля педагогического общения. Прослежены и охарактеризованы факторы, влияющие на формирование стиля педагогического общения во время ассистентской практики. Специфика исследуемой темы предусматривает применение описательного, системно-структурного и социологического методов.

Ключевые слова: ассистентская практика, индивидуальный стиль, педагогическое взаимодействие, педагогическая деятельность, педагогическое общение.

Abstract. The role of assistant practice in the formation of individual style of pedagogical communication of future teachers is considered in the research. Approaches to interpreting the concept of "pedagogical practice" were analyzed. Modern methods of preparation of future teachers for formation of individual style of pedagogical communication were revealed. Factors were tracked and characterized, that influence the formation of pedagogical communication style during teaching practice. The specificity of the researched topic involves the use of descriptive, systemic - structural and sociological methods.

Key words: the assistant practice, the individual style, pedagogical interaction, pedagogical activity, pedagogical communication.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України про «Про вищу освіту» від 09.08. 2019. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 37–38. 2004 с.
2. Добіжа Н. В. Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики: автореф. ...канд. пед. наук, 13.00.04. Вінниця, 2016. 24с. С.19. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4035/%d0%90%b2%b1%82%b1%80%b5%b1%84%b5%b1%80%b0%b1%82%20%94%b1%96%b0%b0-converted.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (дата звернення 19.12.19).
3. Гончаренко С. Г. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 373 с.
4. Берека В. Є. Педагогічна практика – невід’ємна складова підготовки майбутнього керівника освітнього закладу. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського держ. гуманітарного ун-ту* / [зб. наук. праць / ред. кол.: Хом’як І. М. (гол. ред.) та ін.]. Рівне : РДГУ, 2006. Вип. 35. С. 7–15.
5. Кацова Л. Г. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Херсон, 2004. 196 с.
6. Підгурська В. Ю. Педагогічна практика як важлива передумова становлення майбутнього вчителя-класовода. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 68. Педагогічні науки, 2013. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/9444/1/1.pdf>, (дата звернення 23.12.19).
7. Фенцик О. М. Асистентська практика: методичні рекомендації до організації та проведення практики для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013 Початкова освіта. Мукачево: МДУ, 2016. 37с. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/700/1/Fentsyk%20O.M.%20Asystent%C2%B7s%27ka%20prakyka.pdf>, (дата звернення 03.02.20).
8. Багрій В. С. Формування професійних умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2010. 23 с.
9. Олійник І. П. Використання методу проектів на уроках англійської мови як один із шляхів формування комунікативної компетентності учня. Котовськ, 2012. 21 с.
10. Щербан Т. Д. Психологія навчального спілкування: [монографія]. К.: Міленіум, 2004. 346 с.
11. Добіжа Н. В. Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики: дис. ...канд. пед. наук, 13.00.04. Вінниця, 2016. 296 с. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4035/%d0%94%b8%b1%81%b5%b1%80%b1%82%b0%b1%86%b1%96%b1%8f%20%94%b1%96%b0%b0-converted.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (дата звернення 23.12.19).